

Rendbontó kísérlet

HORVÁTH PÉTER: KEDVES ISTEN

Mindannyian olvastunk már „Kedves Isten”, „Kedves Jézuska”, „Kedves Angyalka” kezdetű leveleket – sőt, talán mi magunk is írtunk már. Karácsony környékén megszaporodnak az efféle levelek, amelyekre általában nem írásos válasz érkezik, hanem a kívánt ajándék a fa alá – ez bizonyítja a gyermek számára, hogy a címzett megkapta az üzenetet. Horváth Péter *Kedves Isten* című regényének levélírója, a kis Sormás Tibor nem kér ajándékokat, nem tudja, elolvassa-e Isten a leveleket, és talán nem is igazán hisz abban, akinek a leveleket szánja. Azért ír, hogy végre őszinte lehessen valakivel.

Első levélírási kísérlete ugyanis kudarcba fullad: a kilenc és fél éves kisfiú egy olyan intézetből próbál elkeseredett levelet írni nagymamájának, ahol az élet alig elviselhető. Zsuzsa néni, az egyik nevelő azonban újraírja vele a levelet, s az új szövegben csak derűs témákról írhat. Az Istenhez szóló levelek azonban titokban íródnak, s korántsem derűsek: e levelek naplószerűen beszélnek el, mi minden történik egy olyan intézetben, amelynek a „szocialista embertípus” nevelése a célja. Sormás Tibor és öccse, Sándor váratlanul az előszállási nevelőotthonba kerül. Apjuk börtönben ül, anyjuk pedig nem tudja ellátni fiait, ezért adta be őket az intézetbe. „Nekem jól fog az a szöszke kobakom” (17.) – írja Tibor, és ez lesz a veszte: míg „kint” a szorgalom, az intelligencia értéknek számított, addig „bent” életveszélyes eltérni az átlagtól, kilógni a műveletlen és lusta gyerekek közül. Tibor állandóan gúnyolják, ütök-verik társai, mégsem hajlandó alább adni abból a szellemi színvonalból, amelyet karmester édesapjától és színész édesanyjától kapott. Egyetlen barátja van, Garami (aki később többször is elárulja), vele beszélget időnként Istenről, s a tőle kapott ismeretek segítségével épít fel valamiféle bizonytalan istenhitet.

Valláslélektani szempontból egy 9-10 éves gyermek istenhitére általában a mítikus, szó szerinti hit jellemző James W. Fowler szerint. Ebben a korban a gyermek mítoszok, történetek, szimbólumok segítségével tájékozódik a világban. A mítoszokat nem szimbolikusan, átvitt értelemben, hanem szó szerint érti, ezért ebben az időszakban emberi lényként képzele el Istent. (Lásd bővebben: Friedrich Schweitzer: *Vallás és életút*, Budapest, Kálvin, 1999, 124–132.) Tibor „istenhite” részben így alakul. „Garami azt mondta, nem kell hangosan beszélni Hozzád, elég gondolatban mondani, úgy is hallod. Én ezt nem hiszem, de este suttogni se merek a pokrócom alatt, ezért inkább leírok mindent Neked a Titkos Füzetembe. Így bármikor elolvashatod, ha ráérsz.” (12.) E néhány mondatban is felismerhető a Tibor istenkapcsolatát jellemző kettősség: ugyan nem tesz sajátját mindent, amit barátja mond neki („én ezt nem hiszem”), ám amit elhisz, azt antropomorf fogalmakkal írja le („elolvashatod, ha ráérsz”). A „Garami szerint” szókapcsolat az egész szövegben végigvonul, azt mutatva, hogy Tibor istenképét főként barátja alakítja. Ám a regény vége felé Tibor egyre többször megkérdőjelezi a Garami által mondottakat, és saját elképzelései kezdenek kialakulni Istenről: a szigorú, büntető Isten helyébe

egy olyan Isten lép, akit Tibor már-már barátként szólít meg („Kedves Isten! Régen nem írtam Neked, de ezért ne haragudj rám. Mióta meggyógyultam, annyi minden történt, hogy nem értem rá.” – 246.) A fiú ugyan nem válik istenhívővé, de keres valami stabil pontot az intézet kegyetlen világában, és ezt paradox módon Istenben, illetve az Istenhez szóló levelekben találja meg.

S néhány levél erejéig Sormás Jenő, Tibor édesapja is itt találja meg a biztos pontot. Az ő helyzete mintegy tükörképe annak, amit fia ír az intézetről: ’56-os múltja miatt börtönbe csukták, rabtársai gyűlölik, feleségével, gyermekeivel nem beszélhet és nem is levelezhet. „[T]ovábbra is kételkedem a létezésedben. Csak hát nem nagyon van kivel beszélgetnem itt [...] Ha léteznél, tudnád, hogy nem ártotam senkinek.” (203.) Jenő „istenhite” gyermekétől függetlenül alakul, mégis felfedezhető némi hasonlóság kettejük hozzáállása között: nem hiszek benned, de beszélgetni akarok veled. A könyv így válik a(z Istennel való) kommunikáció regényévé, olyan történetté, ami megmutatja, hogy a legkilátástalanabb helyzetben is szükség van valamiféle kommunikációra, még ha az egyoldalú is marad. A könyvborító szavait idézve: „Isten mindent lát, de nincs hozzáfűznivalója”.

A regényt a címe ellenére tehát nem lehet a „vallásos irodalom” kategóriájába illeszteni. Azonban más műfaji jellemzők felmerülhetnek a szöveg kapcsán: levélregényként, aparegényként, fejlődésregényként, esetleg történelmi regényként is lehet olvasni. A fejlődésregény műfaja Sormás Tibor leveleihez kötődően idéződik fel. A kislíú néhány hónapjának történetéről olvasunk a könyvben, s ebben az időszakban nem csupán az Istennel való kapcsolatában jelentkezik változás, hanem ő maga is megerősödik. A nevelőotthon bemutatása megidézzi az ottliki katonaiskola világát is, ám míg Ottliknál mély, bensőséges barátságok is kialakulnak, addig Előszálláson erről szó sincs – csupán a már-már állatias erőszak, egymás megalázása, elárulása, a „senkiben sem bízatsz meg” érzése. Tibornak ebben a környezetben kell megőriznie integritását, ami sikerül is neki; végül egy furfangos ötlete támad, kiszökik az intézetből, hogy egy őszinte levelet postázhasson nagymamájának, amelyben arra kéri, vigye haza. A terve sikerül, s utolsó levelét már nem Istenhez, hanem legerősebb kínzójához, Likkerhez írja, ezzel a gesztussal mintegy azt üzenve: az erőszak nem minden, megszabadulni az értelem segítségével lehet.

A kislíú leveleivel párhuzamosan édesapja, Sormás Jenő életéről is képet kapunk, de az ő története több évet ölel fel. A könyv Szegedről indulva mutatja be az 1956 októberében történt eseményeket, hiszen Jenő az ottani színházban volt segédkarnagy. A közéleti eseményekről így gondolkodik: „Egy vérbeli muzsikusnak nem kellene politikával foglalkoznia.” (41.) E gondolkodásból adódik, hogy a karnagy csupán belecsöppen a forradalomba, nem érti és nem is támogatja teljes meggyőződéssel a történeteket. A regény azonban ítélkezés nélkül beszél Sormás politikai passzivitásáról, nem hibáztatja azért, mert nem tudott azonosulni a forradalmi eszmékkal. Ennek megfelelően a kötet nem törekszik teljes tabló megmutatására, és a hősiesség forradalom narratíváját is mellőzi: inkább arra fókuszál, hogyan megy tönkre az élete annak az embernek, aki csak belekeveredett a „rendbontó kísérletbe” (idézet a *Délmagyarország* című napilapból, amelynek egyik vonatkozó cikkét a szerző is beemelte a regénybe). Sormást ugyanis öt év börtönre és 3000

Ft vagyonekobzásra ítélték, a büntetés következtében felesége elválik tőle. Az ítélet meghozásának körülményeit, a forradalom eseményeit korabeli cikkek, feljegyzések illusztrálják, ezek közelítik egymáshoz a fikciós és a történelmi horizontot.

A borítón egy kisfiú szalutál komoran, de fegyelmezetten. Ez a kép a szerző gyermekkori fotója, s egy interjúban arról beszél, hogy a regény nagyrészt önéletrajzi ihletettséggű. Édesapját valóban börtönbe zárták három évre, édesanyja pedig – valószínűleg új férje sugallatára – intézetbe adta fiait. (A beszélgetés itt olvasható: <http://www.168ora.hu/arte/horvath-peter-irodalom-kedves-isten-horvath-jeno-regeny-131280.html>) Talán az önéletrajzi háttérből adódik, hogy az apa történetét elbeszélő részek nem ítélik meg, nem mondanak véleményt sem az anyáról, sem az apa szerepvállalásáról, inkább objektív, történeten kívüli elbeszélői hang szólal meg. Ez a hang teszi lehetővé az olvasó számára is, hogy a saját értelmezését alkothassa meg a történésekről.

A könyvbe fotók is kerültek illusztráció gyanánt. Bár a szöveg erőit elismerem, nem tudok elmenni szó nélkül a képanyag alacsony színvonala mellett. Jó ötletnek tartom, hogy az olvasó számára ismeretlen vagy kevésbé ismert helyszíneket fotókkal is illusztrálni kívánta a szerző, a kivitelezés azonban hanyagul sikerült: többnyire kicsi, elmosódott, pixeles fényképeket látunk, az egyik kép sarkában még egy hirdetőoldal honlapcíme is látható. (A *Noran Libro* könyveire pedig általában a gondos kiadványszerkesztés jellemző.) Apró, de bosszantó hibák ezek, amelyeket kis figyelmességgel ki lehetett volna javítani.

Mindemellett úgy gondolom, hogy a *Kedves Isten* igazán érdekes könyv, egy „rendbontó kísérlet”, ami arra irányul, hogy apa és fia szemszögéből közelítse meg az 1956-os forradalom néhány epizódját. Bátran ajánlanám nemcsak felnőtt, hanem az irodalommal még csak ismerkedő, kamaszkorú olvasók számára is. Stílusa könnyen befogadható, olvasmányos, de mindez nem megy a művészi igényesség rovására. Az Istenhez szóló levelek egy különleges értelmezési réteget is kínálnak az olvasó számára, így valóban összetett regényt tartunk a kezünkben, amely az '56-os események újszerű, szokatlan, deheroizált értelmezését is lehetővé teszi. (*Noran Libro*)

LOVAS ANETT CSILLA

Tükör által homályosan

CSOBÁNKA ZSUZSA: A HIÁNYZÓ TEST

Csobánka Zsuzsa új regényében látomásos utazásra hív. Nem ígér könnyű utat, egymásba gabalyodó motívumok szövevényes dzsungelén kell keresztülverekednünk magunkat, talpunk alól szüntelenül kicsúszik a tér, szemünk előtt szétfroccsen az idő, felhőkön és vízen járva, kockaköveken fel-felbukva követjük az önnön lelkét kutató elbeszélőt, míg ezerszer is elbizonytalanodunk, megérkezünk-e végül. *A hiányzó test* kifejezetten nehéz – valljuk meg: gyakran bősztően nehéz – olvasmány, alaposan próbára teszi befogadóját, aki úgy érezheti, kiválasztottak szűk köre szá-